

Gelenek ve Modernite Arasında

*İslam
Yorumları*

Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER
Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ
Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yayına Hazırlayanlar

Dr. İsmail KURT - Seyit Ali TÜZ
İslami İlimler Araştırma Vakfı

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Murat AK, Arş. Gör. Hasan CANSIZ
Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik&Tasarım

Merve BÜLBÜL
Mustafa ALTINTEPE
Uzm. Serpil YAKUT

Fotoğraf

Murat AKTEKE

Baskı-Cilt

GÜLER OFSET / Mehmet Güler
Fevzi Çakmak Mahallesi 10447 Sokak No: 24/1
Kanatay / KONYA Tel : 0532 662 94 21
Sertifika No : 34742

ISBN : 978-605-4988-08-2

Mart 2017

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Nişantaşı Mh. Dr. Hulusi Baybal Cd. No.: 12
Kat: 25 Posta Kodu: 42060 Selçuklu/Konya
Tel: (0332) 280 80 80 Faks: Tel: (0332) 236 21 41
www.konya.edu.tr - bilgi@konya.edu.tr

İslami İlimler Araştırma Vakfı

Kızıtaşı, Kâmil Paşa Sokak, No. 5; 34080 Fatih/İstanbul
Tel : +90 (0212) 523 54 57 – 523 74 36 Faks: 523 65 37
www.isavvakfi.org–isav.org.tr
E-posta: isav@isavvakfi.org – isav@isav.org.tr

© 2017 Necmettin Erbakan Üniversitesi & İSAV

Bu eserin tüm yayın hakları, Necmettin Erbakan Üniversitesi ile İSAV'a aittir. Yayıncıların yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Bu Kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu kitap NEÜ Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından tasarlanıp bastırılmıştır.

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ÜRETİLEN BİLGİNİN ve BİLGİYİ ÜRETEENLERİN NİTELİĞİ ile İTİBARI PROBLEMİ

Celalettin VATANDAŞ¹

İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilginin ve bilgiyi üretenlerin niteliğine ve itibarına ilişkin farklı görüş ve kanaatler olabilir, bu doğaldır. Çünkü bu durum sadece ilahiyat fakültelerinde üretilen bilgi ve bu bilgiyi üretenlere özgü değil, çok daha farklı alanlardaki bilgilerle ve o bilgileri üretenlerle de ilgilidir. Ayrıca şu da son derece önemlidir, eğer değerlendirmeyi yapanlar değişiyorsa, değerlendirmeler de değişebilir. Fakat bu genel özelliğe karşılık, ilahiyat fakültelerinde üretilen bilgiye ve bu bilgiyi üretenlere ilişkin toplumda yaygın olumsuz görüş ve kanaatlerin doğal olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Küçük kapsamda yapılan bir araştırma bile ilahiyat fakültelerinde üretilen bilgiye ve bu bilgiyi üretenlere yönelik olumsuz görüş ve kanaatlerin yaygınlığını tespitte kolaylıkla yetebilir. Söz konusu olumsuz görüş ve kanaatler ise çok farklı sebeplere dayandırılabilir. Örneğin, ilahiyat fakültelerinde üretilen bilginin ekonomik, kültürel, teknolojik, bilimsel, siyasal, ahlâkî, düşünsel alanlarda açığa çıkan ve her geçen gün daha da küresel bir nitelik kazanan güncel soruları cevaplamaktan ve güncel problemleri çözmekten oldukça uzak veya yetersiz olduğu dile getirilebilmektedir. Bu tespitin haklılık delili olarak da sanat-ahlâk veya üretim-tüketim ilişkilerinde, tüketim eğilim ve alışkanlıklarında, mahremiyet anlayışında, beden algısında, siber alanlarda, insanın teknolojiyle ilişkilerinde, finans konularında açığa çıkan ve güncel nitelikte olan durum ve problemler ifade edilebilmektedir. Yine bu bağlamda olmak üzere ilahiyatlarda üretilen bilginin daha çok ve hatta tamamen geçmişte yaşanan durumlarla ve problemlerle ilgili üretilmiş bilgileri tekrardan öteye geçmediği, halbuki söz konusu bilgilerin bugün mevcudu kalmamış ya da son derece lokal düzeyde varlığını sürdüren problemlerle ilgili olduğu sıklıkla dile getirilebilmektedir. Ayrıca ilahiyatlarda üretilen bilginin Türkiye'nin

[1] Prof. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Rektör Yardımcısı, cvatandas@yahoo.com

siyasal, kültürel, ekonomik şartlarını veya dünyanın mevcut şartlarını dikkate almayan bir anlayışla üretildiğini dile getiren iddia ve görüşlere de sıklıkla şahit olunabilmektedir. Yine ayrıca ilahiyatlarda üretilen bilginin İslâm'ın kaynağı ve referansı olan Kur'ân ve Sünneti doğrudan referans almayan bir anlayışla üretildiğini dile getiren iddialar da sıklıkla işitilmekte veya okunmaktadır.

İlahiyatlarda üretilen bilginin niteliği ile ilgili olarak yaygın sayılabilecek örneğini verdiğimiz bu bazı görüş ve kanaatlerin yanı sıra, ilahiyatçılara duyulan güven ve itibar konusunda da durumun pek farklı olmadığı; ilahiyatçılara ilişkin olumsuz bir kanaatin de yaygın sayılabilecek düzeyde mevcut olduğu söylenebilir. Televizyon kanallarında sıklıkla boy gösteren bazı ilahiyatçılardan hareketle ilahiyatçıların şöhret olmak veya yakaladıkları şöhreti devam ettirmek çabası içerisinde buldukları; bu durumda olmayan ilahiyatçıların önemli bir kısmının da ürettikleri bilginin niteliğine bağlı olarak yaşanan dünyanın özelliklerinin ve problemlerinin dışında kalıp, yaşanan hayattan yalıtılmış bir düşünce ve hayat tarzının parçası haline geldikleri; ilahiyatçıların İslâmî bilgiyi temsil etmek ve insanın karşı karşıya olduğu problemlere İslâm referanslı çözümler üretme çabalarının ötesinde olmak üzere ilahiyatçı olmayı bir memuriyet, bir meslek olarak algıladıkları ve böylelikle İslâmî bir misyonun çok ötesine düştükleri görüşleri dile getirilebilmektedir.

İlahiyatlarda üretilen bilginin niteliğine ve itibarına, ilahiyatçıların güvenilirliğine ve itibarına ilişkin görüşlerin doğruluğunun incelenmesi, eğer doğruysa bu durumun sebeplerinin araştırılması gerekli ve önemlidir. Bu makale ise söz konusu amacı gerçekleştirmeye yönelik bir çabanın ürünüdür. Ancak öncelikle ve özellikle değerlendirmelerde temel ölçünün ne olacağına karar vermek gerekmektedir. Zira her görüş veya kanaat bir değerlendirmedir ve her değerlendirme bazı ön bilgi veya beklentilere dayanır. Dolayısıyla bir konuda mevcut olan ön bilgi ve beklentiler değişirse, o konuda sahip olunan görüş ve kanaatler de değişir. Bunu ilahiyat fakültelerinde üretilen bilginin niteliğiyle ilgili görüş ve kanaatler üzerinden açıklamak gerekirse; ilahiyat fakültelerinde üretilen bilgi ile ilgili görüş ve kanaatlerin referansı eğer ilahiyat fakültelerini açan ve sürdüren resmî ideolojinin beklentileri ise bu durumda ulaşılacak görüş ve kanaatler, kendisine toplumun kültürel beklentilerini referans alan görüş ve kanaatlerden çok farklı olacaktır. İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilgi ile ilgili görüş ve kanaatler, İlahiyat Fakültelerini İslâmî bilginin üretim merkezleri ve ilahiyatçıları da İslâm'ın model şahsiyetleri veya bilenleri olarak gören bir anlayışı kendisine referans alıyorsa, ulaşılacak değerlendirmeler çok daha farklı olacaktır.

Üniversitelerin bir unsuru olan ilahiyat fakültelerinin yerine getirdiği veya getirmesi beklenen sorumluluk üniversal bilgi penceresinden değerlendirildiğinde ise tüm diğerlerinden çok daha

başka görüşlere ulaşılacaktır. Bu durumda öncelikle belirlenmesi gereken şey, ilahiyat fakültelerinde üretilen bilginin niteliği ve itibarı ile ilahiyatçılara duyulan güven ve itibarı değerlendirmenin ön kabul ve beklentilerinin neler olduğunu belirlemek ve açıklamaktır. Bu bağlamda ilahiyat fakültelerinde üretilen bilgiyle ve ilahiyatçılarla ilgili dört farklı beklentiden bahsetmek mümkün gözükmemektedir:

1. Resmî beklenti
2. Kültürel beklenti
3. İslâmî beklenti
4. Akademik beklenti

Resmî Beklenti

İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilgiyle ve ilahiyatçılarla ilgili resmî beklenti, resmî ideolojinin laiklik anlayışı ve toplumsal inşa projesiyle doğrudan ilgilidir. Batı toplumlarında işlevsel olan laiklik uygulamalarının, kendine özgü dini ve kültürel şartları sebebiyle Türkiye’de aynen uygulanamayacağına anlaşılmaması, Batılılaşmayı varlıklarının yegâne gayesi olarak açıklamış Cumhuriyet seçkinleri için çözüm bekleyen büyük bir problem olarak algılanmıştır. İdeallerindeki uygun birey ve toplum inşa etme çabası içerisindeki Cumhuriyet elitleri, İslâm’ı tamamıyla reddedemezler, çünkü İslâm Türkiye için sosyolojik bir gerçekliktir. Ayrıca Müslüman bir toplumda İslâm karşıtlığı yapmak mümkün değildir. Laiklikten vazgeçemezler, çünkü varlıklarının gayesi olmuş zihniyet ve hayat tarzının en temel unsurunu laiklik oluşturmaktadır. İslâm’a rağmen laikliği geçerli kılabilmek için yol ve yöntem arayışına girerler. Yapmaları gereken şeye karar vermekte de zorlanmazlar: *İslâm’ı yeniden tanımlamak*; bir başka söyleyişle *yeni bir İslâm anlayışı oluşturmak*. Hızlı ilerleyen ve tedrici karakterde olan bir süreci başlatırlar.

İslâm’ın yeniden tanımlanması süreciyle ilgili dikkatleri çeken ilk özellik, Hıristiyanlıkta olduğu gibi, İslâm’ı sadece ruhanî boyutta anlam ifade eden bir dine dönüştürme çabasıdır. İslâm, insan ile tanrı arasındaki ruhanî ilişkileri düzenleyecek bir din olarak tanımlanmaya çalışılır. Bu konuda Cumhuriyeti kuran kadronun liderinin yaygın olarak bilinen *İslâm’ın tabii, akla, fenne, ilme ve mantığa uygun olduğu* ifadeleri², İslâm’ı yeniden tanımlama çabalarının önemli bir örneği olarak anlam kazanacaktır. Tanımlamalarda yer alan *akla, fenne, ilme ve mantığa*

[2] “Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması lâzımdır. Bizim dinimiz bunları tamamen uygundur” (Atatürk, Mustafa Kemal, *Atatürk’ün Söylev ve Demecleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, C.II, s. 98)

uygunluk özelliklerinin, İslâm'ın esas özelliği olmaktan ziyade, pozitivist felsefenin öngördüğü şartlar olması dikkat çekicidir. Halbuki İslâm, akla, fenne ve mantığa uygun olduğu esasına değil, onların üstünde olduğu esasına dayanır. Dolayısıyla yapılan bu tür tanımlarla, Cumhuriyet önderlerinin inançlarını oluşturan pozitivist felsefenin bazı özelliklerinin İslâmleştirilerek meşrulaştırıldığını, bu meşrulaştırmaya dayanarak da dinin alanının daraltılmaya çalışıldığı görülür³. Sonuç itibarıyla Allah-Birey-Toplum-Evren arası ilişkileri düzenlemeyi hedefleyen İslâm, tek boyutlu hale getirilerek, hayatın dışına itilmek istenir⁴. Buna yasal bir zemin de inşa edilir. 3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilen 429 sayılı kanunla, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılıp Diyanet İşleri Reisliği kurulur. Toplam altı maddeden oluşan bu kanunun birinci maddesi, Diyanet İşleri Reisliğinin kuruluş amacını itikat ve ibadet işleriyle sınırlar. Buna göre, Diyanet İşleri Reisliği hiçbir şekilde kamu alanına müdahale edemeyecektir. Dolayısıyla Diyanet İşleri Reisliğine tayin edilen resmî misyon, İslâm'ı yeniden tanımlama girişimlerinin gereğine uygun olur. 3 Mart 1924'te yürürlüğe giren 430 sayılı kanunla da Türkiye'deki tüm eğitim ve öğretim kurumları Maarif Vekaleti çatısı altında birleştirilir. Bu kanun görünüşte eğitime bir bütünlük verme amacı taşısa da esasta durum çok daha farklıdır. Dinin devlet işlerinden ayrılması, daha doğru deyimle dinî otoritelerin devlet otoritesinden ayrılmasına paralel olarak öğretimin laikleştirilmesi bu kanunla sağlanır. Yine aynı gün çıkarılan 431 sayılı kanun ise siyasal boyutuyla süreç ile arzulanı sağlama amacı taşır. Üç kanunla birlikte din üzerinde kontrol ve velayet kurulur ve devletin otoritesi yoluyla bizzat dinin kendisi de *laikleştirilmeye* çalışılır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile laik bir eğitim sistemi öngörülür. Ancak, Türkiye'ye özgü şartlar gereği, din eğitimi tamamen iptal edilemez; din eğitimi laik bir kurumun faaliyet alanına dâhil edilir. Bu amaçla İstanbul Üniversitesine bağlı olmak üzere bir *İlahiyat Fakültesi* ve din görevlileri yetiştirmek için çeşitli il merkezlerinde ilkokula dayalı ve

[3] “*Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir*” (Atatürkçülük, III Cilt, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 236). “*Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dini yoktur. Devlet idaresinde bütün kanunlar, nizamlar ilmin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılır ve tatbik edilir. Din telakkisi vicdanî olduğundan Cumhuriyet din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı, milletimizin muasır telakkisinde başlıca muvaffakiyet âmili görür* (İnan, Afet, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK Yayınları, Ankara 1969, s. 56).

[4] Dönemin tek ve iktidar partisinin 14 Mayıs 1931'deki üçüncü kongresinde laiklik ilkesi programında din sadece bir vicdan işi olduğu ilan edilir. Tamamıyla Atatürk'ün düşüncesine uygun olarak İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 5 Şubat 1937'de, Halk Partisinin altı ilkesinin anayasaya konulması vesilesiyle yaptığı konuşmada, İslâm'a öngörülen sınırı net bir şekilde açıklar; Dinler vicdanlarda ve mabetlerde kalmalı, maddi hayatın ve dünyanın işlerine karışmamalıdır (Jaschke, Gotthard, Yeni Türkiye'de İslâmlık, (Çev: Hayrullah Örs), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 97).

ortaokullara bağılı sınıflar halinde faaliyet gösteren *İmam ve Hatip Okulları* açılır. Fakat açılan dini eğitim esaslı bu okullar 1928 yılında laikliğin bir ilke olarak Anayasa'ya girmesiyle devletten aldıkları maddi destekten mahrum kaldıkları için fiilen kapanırlar. 1931-1932 öğretim yılında ise resmen kapatılırlar. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ise 1934 yılındaki üniversite reformu sırasında halkın ilgisi kalmadığı gerekçesiyle statüsünde değişikliğe gidilir ve İslâm dinini incelemeye yönelik bir enstitüye dönüştürülür. Uygulamalardan anlaşıldığına göre, uzun vadede planlanan, din eğitiminin tamamıyla kaldırılmasına yöneliktir. Fakat bu hedefe ulaşmayı sağlayacak uygulamalar aniden devreye sokulmaz. Buradaki en önemli çekince İslâm'ın toplumsal unsurlarla yoğun ve güçlü ilgisidir. Bu yoğun ve güçlü ilginin birden iptal edilemeyeceği kanaati değişimde tedriciliği zorunlu kılar. Tedriciliğin aşamaları ise şu şekilde gerçekleşir: İlahiyat Fakültesi ilk mezunlarını 1927-1928 ders yılında verir, fakat bu mezunlar, uzmanlık alanları dâhilinde istihdam edilmezler. Zira 1927-1928 öğretim yılında ortaokullardaki din dersleri kaldırılmıştır. Liselerde ise zaten yoktur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev alanların büyük ekseriyeti ise dini bir eğitime sahip olmayan kişilerdir. Bu kurumda görev almak için dini eğitim alma şartı aranmaz. Bütün bunlar İlahiyat Fakültelerine olan ilgiyi daha da azaltır, okulun öğrenci mevcudu 1928-29 ders yılında 53 iken, sonraki ders yıllarında sırasıyla 35 ve 22'ye düşer. 1933'de ise öğrenci kalmadığı için okul kapatılır⁵.

Anlaşıldığı kadarıyla başlangıç itibarıyla İslâm'ı yeniden tanımlama ve işlevini azaltma girişimleri daha çok Diyanet İşleri Reisliği aracılığıyla yürütülür. Dini eğitim yapan okullara ve özellikle de yükseköğrenim yapan okullara bu konuda fazla itibar edilmez. Fakat edilmiş olsaydı bile bunun dinin toplumsal, hayata bakan boyutunun iptali projesinin kapsamında olacağı açıktır. Zira bu konuda hiçbir şekilde taviz verilmez. İslâm'ı yeniden tanımlama ve bu boyutuyla da İslâm'dan yararlanma açısından dini eğitim yapan okullardan ve özellikle yükseköğrenim yapan okullardan yararlanma girişimleri daha çok 1940'lardan itibaren görülmeye başlanır. Bu değişimin arkasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Yeni Dünyanın şartları vardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki siyasal, askeri dengelerin değişmesi, Avrupa'yı tehdit eden "komünizm tehlikesi" ve birçok ülkede baş gösteren "ahlâkî çöküntü" Türkiye'yi de etkiler. Özellikle komünizmden korunmada ve ahlâkî sorunlarla başa çıkmada en etkili silahın 'din' ve dini değerler olduğu düşünülür. "Komünizm tehlikesini" yok etmek ve "ahlâkî çöküşü" durdurmak için din eğitimi konusu gündeme gelir. 1950'de gerçekleşen iktidar değişimi de dini eğitim konusunu daha güçlü şekilde gündeme getirir. Çünkü çok partili sisteme geçilmesi sebebiyle siyasi partiler için halk desteği önem kazanmıştır.

[5] 1923-1932 İstatistikleri, Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın no: 26, s. 64.

Halkın desteğini kazanmanın ve devamını sağlamanın en önemli araçlarından birisi de halkın önem verdiği dini değerleri önemsemektir. Bu bağlamda dini eğitim ve öğretim yapan okullar ayrıcalıklı bir önem kazanmıştır. 1950'li yılları itibaren de dini eğitim ve öğretim yapan okullar açılacak, bu okulların sayısı hızla artacaktır.

Din eğitimine yönelik toplumsal taleplerin artması ve dinin toplumsal uyum ve birlikteliğin sağlanmasında önemli bir unsur olduğu fark edilmesi üzerine 1980'li yıllarla birlikte din eğitimi veren okulların açılmasına daha da hız verilir. Yaşanan toplumsal kargaşa ve terör gerekçe gösterilerek 12 Eylül askeri darbesi din eğitimine özel bir önem verir ve ilköğretimde din dersini zorunlu kılar. Ancak paradoksal bir durum da kendisini her zaman hissettirecektir. Bu okullarda ve sonuç itibarıyla İlahiyat Fakültelerinde İslâm'ı "özgün", "geleneksel", "tarihsel" muhteva ve formuyla anlama ve anlatma çabalarıyla, resmî ideolojinin hep isteye geldiği laik sistemle uyumlu ve dolayısıyla toplumsal yönü olmayan İslâm anlayışını inşa etme çabaları hem bir arada ve hem de çatışma halinde varlığını sürdürecektir. Bazen biri, bazen diğeri baskın gelecek; İslâm algı ve anlayışları da daha çok da kişisel örnekleriyle ön plana çıkacaktır. Fakat İslâm'ı "özgün", "geleneksel", "tarihsel" muhteva ve formuyla anlama ve anlatma çabalarının güçlü görüldüğü zamanlarda bile yaklaşık yüz yıldır sahip olunan dinin kontrol altında tutulması ve toplumsal süreçten uzak tutulması gerektiği düşüncesi hep devrede olur. Devlet aygıtları, resmî ideolojinin tayin ettiği sınırlar dâhilinde gerektiğinde dini eğitimi kontrollü olarak serbest bırakırken, resmî ideoloji açısından tehlike olarak algılamaya başladığı aşamalarda da sıkı bir kontrolle dini eğitimi sınırlar. 28 Şubat Postmodern darbe süreci bu bakımdan önemli bir örnektir.

Özetle, Batılılaşma projesinin sahibi ve yürütücüsü konumundaki Cumhuriyet elitleri için İslâm her zaman problem olarak algılanmış ve İslâm'a rağmen projelerinde istedikleri noktaya ulaşamayacaklarının farkında olmuşlardır. Bu sebeple misyonlarıyla çatışmayacak bir İslâm anlayışı oluşturmanın çabasını yürütmüş; pozitivist felsefeye sırtını dayamış, bireyin vicdani bir unsuru olarak kendini konumlandırmış ve yürütülmekte olan batılılaşma projesine meşruiyet sağlamaya yönelmiş bir İslâm anlayışını inşa için Diyanet İşleri Başkanlığı ve din ağırlıklı eğitim yapan öğrenim kurumlarını devreye sokmuşlardır. Özelde İlahiyat Fakültelerinden, genelde ise din ağırlıklı eğitim yapan eğitim kurumlarından beklentiler de buna göre şekillenmiştir. Dolayısıyla resmî ideolojinin İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilgiye ve ilahiyatçılara ilişkin değerlendirmeleri bu kapsamda anlam ifade edecektir.

Kültürel Beklenti

Kültür sahibi olmak veya daha doğru ifadeyle kültür üretmek insanı diğer canlılardan ayıran önemli farklardan birisidir. İnsanın tabiatında bulup müdahale ederek değiştirdiği, dönüştürdüğü, oluşturduğu her şey kültürün bir parçası olduğu gibi, bireylerin veya birey ile toplumsal kesimlerin arasındaki ilişkilerde anlam kazanan tutum ve tavırlar da kültürün unsurlarını teşkil eder. Ayrıca bireyin düşünüp zihninde inşa ettiği düşünce, inanç, kanaat ve görüşler de toplumsal bir boyut kazandığında kültürün unsurları arasında yer alır. İnsan elinin ve zihninin değdiği ve toplumsal nitelik kazanan her şeyi içeren kültür, bir başka boyutuyla toplumsal tecrübelerin toplamıdır. Toplumsal bir tecrübe olan kültürün oluşumunda, toplumun yaşadığı coğrafi şartlar belirleyici unsurlardan birisi olarak işlev gördüğü gibi, toplumlar ve kültürler üstü dinler, bilimsel ve teknolojik değişmeler, yaşanan doğa felaketleri, çıkacak savaşlar... kültürün oluşumunda ve şekillenişinde önemli roller üstlenirler.

Konumuz bağlamında olmak üzere kültür-din ilişkisine değinmek gerekirse; dinleri birçok bakımdan sınıflamak mümkündür. Yapılabilecek sınıflamalardan birisi ve konumuzla doğrudan ilgili olanı *kültürel ve kültürel olmayan dinler* sınıflamasıdır. Vahyi bir referansı olmayan veya temelde vahyi referansı olsa bile inşasında toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik... faktörlerin etkin olduğu dinler, *kültürel dinler* kategorisine dahil edilebilir. Bu bakımdan İslâm hariç diğer bütün dinler kolaylıkla *kültürel dinler* kategorisine dâhil edilebilir. Çünkü hepsinin oluşumunda insan elinin ve zihninin etkisi vardır. Bu bakımdan mevcut halleriyle tamamen beşerî karakterlidirler. İslâm için durum farklıdır; vahyi temeliyle kültürler üstü olan İslâm, bireysel ve toplumsal hayatta yer alış biçimiyle kültürel bir unsura dönüşebilir ve dönüşmüştür de; hatta dönüşmelidir de.

İslâm kültür ilişkisi birçok bakımdan önemlidir. Özellikle varlığın ve varoluşun amacı veya birlikte yaşamının temel ilkeleri gibi konularda İslâm'ın kültürü etkilemesi, sınırlaması, şekillendirmesi kültür açısından önemli olduğu kadar, İslâm açısından da önemlidir. Zira bizzat kendisini, varoluşun gereklerini hakikat temelinde açıklayan tek din, dolayısıyla yine bizzat kendisini dünya ve ahiret esenliğinin referansı ve teminatı olarak takdim etmiş olan İslâm'ın, bu işlevini yerine getirebilmesi ancak kültüre müdahalesiyle mümkün olabilir. Çünkü insanlar kültürel ortamda yaşarlar ve rutin hayatlarıyla kültür tarafından inşa edilirler. Bu itibarla İslâm'ın örneğin bireysel ve toplumsal hayatta belirleyici olması ancak hayatın kılcal damarlarına sirayet etmesiyle mümkün olabilir. Bu ise kültüre müdahaleyle, kültürü şekillendirmesiyle gerçekleşir. Konuyu bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, *yardımlaşma* insanların bir arada yaşamalarının ve imkânların sınırlı oluşunun doğal sonucudur. Sosyal

bir varlık olduğu için yalnız yaşayamayan insanlar, bir arada yaşarlarken zorlukların üstesinden gelebilmek, yaşanan problemleri çözebilmek için *yardımlaşır*lar. Bu sebeple *yardımlaşma* her toplumda vardır; dolayısıyla her kültürde karşılık bulmuştur. Fakat teorik açıdan olumlu bulunan yardımlaşma özeldir yanlışlara, olumsuz sonuçlara, kötülöklere yol açabilir. Bu itibarla nelerde yardımlaşılabilceğini, yardımlaşma davranışında tarafların sorumluluklarının ve haklarının neler olduğunu doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Kùltürler üstü bir din olan İslâm bu aşamada devreye girerek, kùltürün yardımlaşma ile ilgili boyutunu şekillendirir. Böylelikle İslâm'ın istediğı ve öngördüğü bir yardımlaşma açığa çıkar. İnsanlar arası dostluk, dayanışma, saygı ve sevgi İslâmî bir etki ile şekillenir. Bu sayede de kùltür bu yönüyle İslâm'a göre şekillenirken, İslâm'da kùltür üzerinden hayatta fiilen yer elde eder.

Fakat bu durum aynı zamanda özellikle kùltürler üstü bir din olan İslâm için önemli bir tehlikeyi de bünyesinde barındırmaktadır. Kùltürü şekillendirerek insanların tutum ve davranışlarından, hal ve hareketlerine kadar hayatın en kılcal damarlarında bile etkisini gösteren İslâm, kùltürü şekillendirme aşamasında ilahi temelini kaybetme ve beşerî bir karaktere bürünme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Bu tehlike hemen her zaman *kùltür üzerindeki etkilerinden dolayı, kùltürün sahip olduğu İslâmî anlam ve biçimlerden hareketle İslâm ile kùltürü aynılaştırma veya İslâm'ın istediğı anlam ve biçimiyle Müslüman olabilmek için kùltürel kabul ve uygulamaları yeterli bulmak* şeklinde kendisini göstermektedir. Halbuki bir toplumun kùltürü, hiçbir şartta ve şekilde, bir dinin ve özellikle de İslâm'ın tüm özelliklerini bünyesinde barındırmaz, barındıramaz. Bu, her şeyden önce referansları itibarıyla imkânsızdır. Zira kùltür her şeyiyle insanın ürünüdür; insanın içinde yaşadığı şartlara göre inşa ettiği hayat tarzının ismidir; bir toplumu oluşturan tüm fertlerin katkısıyla inşa edilmiş bir şeydir. Üstelik bir toplumu oluşturan fertler çok farklı karakter ve kişiliklerde oldukları için örneğin alt kùltürlere inildiğinde toplumun genelinin kabul edemeyeceğı özelliklere sahip kimseler ve kesimler olduğu için, bir toplumun kùltürünün İslâm ile özdeşleşebileceğini söylemek mümkün değildir. İslâm ise yüce yaratanın insan için tayin ettiği fitri ilke ve şartların ismidir. Dolayısıyla İslâm kùltürü etkilese, bir kùltür birçok bakımdan İslâmî niteliklere bürünse bile hiçbir zaman İslâm'la aynı şey olamaz. Böylesi bir toplumda bile muhakkak İslâm'la ilgisiz, İslâm dışı ve hatta İslâm karşıtı şeyler o kùltürün bünyesinde varlığını sürdürüyordur. Bu bazen alt kùltür alanlarında, bazen de İslâm dışı şeyler İslâmî forma bürünerek gerçekleşir. Şamanist kùltürün bazı inanç ve uygulamalarının Türk kùltürünün bünyesinde İslâmî görünüm ve anlayışa bürünerek varlığını sürdürmeye devam etmesi bunun en bildik örneklerinden sadece birisidir.

Bir bakımdan zorunlu bir bakımdan da problemlili olan İslâm-Kùltür ilişkisinde zorunlu ve problemlili ayırımını doğru şekilde

gerçekleştirebilmek Müslüman bireylerin bilinçli olup olmamalarına; Kur'ânî ifadelerle dile getirmek gerekirse akletmelerine, fikhetmelerine, tefekkür etmelerine, tedebbür etmelerine, tezekkür etmelerine bağlıdır. Bu itibarla Kur'ân'da sıklıkla *akletmeye, fikhetmeye, tefekkür etmeye, tezekkür etmeye, tedebbür etmeye* vurguda bulunulması ve *şuur, basiret, semî, nazar, ilim, itibar, rey...* gibi durum ve kavramlara yer verilmesi bir tesadüf değildir.

Bu genel açıklamaları takiben İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilginin ve bilgiyi üretenlerin niteliğine ve itibarına ilişkin toplumumuzda var olan beklenti ve anlayışlara değinmek gerekirse; bir toplumu oluşturan bireylerin tamamının o toplumda egemen olan dinin bütün ilke ve şartlarını ayrıntılı olarak bilmeleri beklenemez. Tarihin hiçbir aşamasında bütün mensupları âlim kategorisine dâhil edilebilecek bir toplum olmamıştır. Her toplumda o toplumun genel anlamda mensubu olduğu dini üst düzeyde bilenler olduğu gibi, o dini sadece bazı inanç ve uygulama alanlarında ve oldukça dar bir çerçevede bilenler de vardır ve hatta bu ikinci gruptakiler her zaman çoğunluktadır. Böyle olunca bir toplumun o toplumun mensubu olduğunu düşündüğü veya inandığı kesimlerden genel beklentisi oldukça sığ ve dar bir alanda gerçekleşmektedir. Bunun bizim toplumumuzda hemen hiç değişmeyen yaygın somut örneği "*oruçluyken denize girmek veya sakız çiğnemek orucu bozar mı?*", "*namaz kılariken ayakların arasının açıklığı ne kadar olmalıdır?*", "*kandil gecesi nasıl ibadet etmeliyim?*", "*orucu zeytinle mi açmalı, hurmayla mı?*" gibi sorularda karşılık bulmaktadır. Biraz daha dar çerçevede olmak üzere bazıları ise komik olmaktan da öte çelişik tutum ve tavırlara sahip olabilmektedirler. Örneğin bir erkekle nikâhsız yaşayan bir kadının birlikte yaşadığı erkeği öpmesinin orucuna zarar verip vermediğini merak edip bunu TV'deki programında kendisine yöneltilen problemlerle ilgili fetvaları açıklayan bir ilahiyatçıya soru olarak yöneltmesi bu bağlamda hatırlanabilecek örneklerden sadece birisidir. Ayrıca alt kültür kesimlerinde kendisine özel bir konum ve değer atfetmiş *dindar* kesimlerin ilahiyatçılardan beklentileri, daha çok kendilerine biçtikleri konumu onaylatma veya takdir ettirme amacına dönük olabilmektedir.

Özetle, İslâm'ın misyonunu, ibadetlerin temel amacını, iman esasları ile bireysel ve toplumsal hayatta yer alan uygulamaların irtibatını... kavrayamayan ve kavramaları da beklenmemesi gereken kitleler, dini emir ve gerekleri çok kolaylıkla şekli ve rutin ritüellere, sığ ve basit uygulamalara dönüştürebilmekte, bu alanlar da algıladığı eksiklik veya yanlışlıkları temel dini problem olarak düşünebilmektedirler. Bu problemlerin çözümünü ise dini bildiğini düşündüğü kimselere yöneltmektedirler. İlahiyatçılar ise doğal olarak bu kategori de yer almaktadır. Açıkçası bir ilahiyatçının büyük emekler sarf ederek sonuçlandırdığı araştırma konularının tamamına yakınının genel kültürel

beklentiler açısından çoğu zaman bir değeri bulunmamaktadır. Bundan dolayıdır ki herhangi bir dini birikimi olmayan herhangi bir caminin imamı, halk açısından son derece dini birikimi olan bir ilahiyatçıdan daha değerli bulunabilmektedir; bu da kültürel beklentiler açısından doğaldır.

İslâmî Beklenti

İslâm'ın hedefinin, genel bir ifadeyle, bireysel ve toplumsal boyutuyla dünya hayatını düzenlemek, insanlara yaratılış amacına uygun bir hayat tarzı sunmak olduğu söylenebilir. Elbette bunun gerçekleşmesi ise insanın bilinç ve iradesiyle, dolayısıyla bilerek ve isteyerek yegâne rabb olan Allah'a teslimiyeti ile başlar ve devamı ise bireysel ve toplumsal hayatta gereklerini yerine getirmekte mümkün olur. Ancak çoğu zaman sanılanın aksine, İslâm gerçek anlam ve işleviyle hedeflediklerini insanlar için yaşanan bir gerçeğe dönüştürecek yolu fiilen inşa etmez; yolu ve o yol üzerinde gerçekleşmesi gereken yolculuğun yöntemini gösterir. Onun gösterdiklerini uygulamaya dönüştürecek olanlar, onun gösterdiği yol ve yöneme iman edip, iman edilenlerin gereklerine teslim olanlardır. Bu tespiti hayata ilişkin bazı örnekler üzerinden açmak gerekirse;

İslâm, her ne olursa olsun, kime karşı ve kiminle ilgili olursa olsun *adaleti* emretmiştir.⁶ Bu demektir ki bireysel ve toplumsal hayatta adalet hâkim olmalı; insanlar tüm işlerini adalet ilkesine göre yürütmelidirler.

İslâm, insanlar arası işlerin *istişare* ile yürütülmesini emretmiştir.⁷ Bu demektir ki bireysel ve toplumsal hayatta gerçekleştirilecek işlerde istişare olmalıdır. Keyfi ve ani kararlardan, bilenlere danışmadan iş yürütmekten kaçınmak gerekmektedir.

İslâm, *işi ehline vermeyi* emretmiştir.⁸ Bu demektir ki insanların işlerini, o işe ehil olanlar üstlenmeli; ehil olmayana ehil olmadığı iş emanet edilmemelidir.

İslâm, *makam, mal, şan-şöhret düşkünlüğünü* (*Fecr*, 89/20) yasaklamıştır. Bu demektir ki insanlar bu düşkünlükleri; insanı haktan, adaletten, hayırdan uzaklaştıracak bu sevdaları hayatlarında bulundurmamalıdır; hayallerinde ve umutlarında bu tutkulara hiçbir şekilde yer vermemelidirler.

İslâm, doğrudan veya dolaylı, açık veya gizli, "kitabına" uydurulmuş veya uydurulmamış, gizli veya açık, doğrudan veya dolaylı *her türlü haksızlığı* yasaklamıştır.⁹ Bu demektir ki hangi sahte gerekçeyle

[6] el-Mâide, 5/8; Nisâ, 4/135.

[7] eş-Şura, 42/38.

[8] en-Nisâ, 4/58.

[9] en-Nisâ, 4/46.

“meşrulaştırılmış” olursa olsun, haksızlık hiçbir şekilde insanın yönelmemesi, ilgi duymaması, işlerine karıştırmaması gereken bir rics (pislik)’tir ve insan rics’den uzak durmalıdır.

İslâm, *azgınlaşmayı ve zorbalığı*,¹⁰ *had ve hudut tanımadan iş yapmayı*¹¹ *insanlara tepeden bakmayı*¹² yasaklamıştır;

İslâm, *yalanı ve yalancı şahitliği*¹³ yasaklamıştır;

İslâm, *sosyal sorumluluktan kaçınmayı*; bu kaçınmanın gereği olarak *ihtiyaç sahiplerini gözetmemeyi* yasaklamıştır.¹⁴ İslâm, *zanlarla hareket etmeyi*; insanlar hakkında zanla kanaat geliştirmeyi ve yargıda bulunmayı yasaklamıştır.¹⁵

İslâm, *bozgunculuk yapmayı*,¹⁶ *fitne ve fesat* ile iş yapmayı ve hayat sürdürmeyi¹⁷ yasaklamıştır;

Tüm bunlar demektir ki, insan, inanç ve yaşantısında Allah’ın belirlediği ve İslâm olarak tanımlanan bu ölçülere (hududullah) göre olmalıdır;¹⁸ yoksa azıp çizgi dışına çıkar (fasık);¹⁹ kötülüğün, yanlışlığın, haksızlığın faili (zalim)²⁰ olur; hakkı, adaleti, iyiliği, güzelliği, doğruluğu gizleyen (kâfir)²¹ haline gelir. Fasık, zalim ve kafir olanlar ise dünya hayatında zelil, ebedi hayatta ise ağır azabın nesnesidirler.

İslâm, mutlak gerçeğin unsuru olan iman esaslarıyla, bu iman esasları üzerinde şekillenen uygulamalarıyla son derece kapsamlı, derinlikli ve bütüncül bir sistemdir; ilahî referansı ve beşerî inşasıyla, manevi ve maddi unsurları kuşatıcılığıyla, bireysel ve toplumsal hayatı yönlendiren gerçekçi boyutuyla, reel-ideal dengesiyle yegâne dindir. Ve birey açısından bu dine mensubiyetin en temel şartı hiçbir şekilde kuşku, tereddüt, güvensizlik taşımayan bir teslimiyete sahip olmaktır; geleneksel tanımlamasıyla iman etmektir. Tereddütsüz bir güvenlik duygu ve düşüncesine, doğruluğu konusunda her türlü kuşkudan uzak hal ve gidişata sahip olmaktır. Dünya ve ahiret esenliğini inşa etmeyi sağlayacak

[10] en-Nebe, 78/21.

[11] Âl-i İmran, 3/112.

[12] Alak, 96/6-7; ez-Zümer, 39/59.

[13] en-Nisâ, 4/135.

[14] Hümeze, 104/1-9; el-Bakara, 2/273; en-Nur, 24/22.

[15] Yunus, 10/36.

[16] el-A’raf, 7/56.

[17] el-Bakara, 2/193; en-Nisâ, 4/91.

[18] et-Tevbe, 9/112; Nisâ, 4/13-14.

[19] el-Mâide, 5/47.

[20] el-Bakara, 2/59.

[21] el-Bakara, 2/90;98,161.

hakikati tereddütsüz bir şekilde kabullenip, gerekleri için çaba göstermeye başlamaktır. Bunu yapan ise hakikate dayandığı ve fitratının gereğine göre olduğu için ebedi azap karşısından kendisini Allah'ın emniyeti altında bulur; Allah'ın dostu olduğu için insanların kötülüklerine karşı kendisini emin ve güçlü hisseder; hakikate dayanan bir gidişatın mensubu olduğu için geleceğinden, karşılaşılabileceklerinden emniyette olur.

İslâm'ın temeli kuşkusuz bir kabul ve teslimiyet olmakla birlikte, teslimiyetin neler olduğu ve neleri gerektirdiği konusunda bilgiye ihtiyaç vardır. Yoksa İslâm, Müslüman açısından ne olduğu belirli olmayan bir kabule dayanmaz. Kabul, bilgi temelinde şekillenir ve bilgi ile devam eder. Böyle olunca her Müslüman, mensubu olduğu din ile ilgili bilgiye ihtiyaç hissettiği gibi, hayatını sürdürürken karşılaştığı problemlerin çözümlerinde de bilgiye ihtiyaç hisseder. Herhangi bir Müslüman, Müslümanlığıyla ilgili bazı bilgilere başkalarının yardımı olmaksızın kolaylıkla ulaşabilir. Yukarıda örneklerini verdiğimiz İslâm'ın gerekleriyle ilgili sorumluluklar bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak bunların uygulama ayrıntılarına veya karşılaşılan yeni bir problemin çözümüne gelince konuyu bilenlere ihtiyaç hissedilir. Bu aşamada bilmeyenlerin bilenlere, az bilenlerin çok bilenlere ihtiyaçları vardır. Hatta Müslümanlar arasında böyle bir kesim olmak da zorundadır.

Konuyla ilgili ayet bu açıdan son derece açık ve hükmü itibarıyla da kesindir: *Müminlerin hepsinin (topyekûn) savaşa çıkmaları lâyük değildir. O halde (onların her sınıfından yalnız birer zümre savaşa gitmeli), kimi de — din ve şeriat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri (savaştan) dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azabıyla korkutmaları için — (gitmeyip kalmalıdır). Olur ki (bu suretle müminler aykırı hareketlerden) kaçınırlar.*²² Sadece bu ayet bile dikkate alınsa, *İlahiyatlarda üretilen bilgi söz konusu emrin karşılığı mıdır? İlahiyatçılar söz konusu kesimi temsil eder mi?* soruları açığa çıkmakta ve bu açıdan gerçekleştirilecek değerlendirmeler ilahiyatlarda üretilen bilginin ve ilahiyatçıların itibarı ile ilgili farklı değerlendirmelere yol açabilmektedir. Özellikle de siyasal veya ideolojik projelerin bir gereği olarak açığa çıkan veya çıkarılan ve kendilerini diğer tüm Müslümanlara göre *daha Müslüman* kabul eden veya hatta sadece kendilerini *Müslüman* olarak tanımlayan kesim ve grupların iddia ve görüşlerine karşı İlahiyatlara yönelik beklentiler oluşabilmektedir. Beklentilerin yeterince gerçekleşmemesi ise İlahiyatlarda üretilen bilgiyi gereksiz veya temelsiz, ilahiyatçıları ise itibarsız algılamaya yol açabilmektedir.

Akademik Beklenti

Üniversite ortaçağ kentinde doğdu. Ancak doğuşu itibarıyla feodal bir statü içinde vücut bulmuşsa da Aydınlanmayla birlikte modernitenin

[22] et-Tevbe, 9/122.

önemli bir kurumu haline geldi. Aydınlanmayla felsefi temellerine kavuşan Üniversite bu haliyle de insan aklına sonsuz güven ve gerçeğin nesnel bilgi ile sınırlı olduğu anlayışı üzerinde şekillenen dünyevi (laik/ seküler) ve insan merkezli (hümanist) bir dünya tasarımını kendisine misyon edindi. Aydınlanmanın öznesi aydın, en somut karşılığını üniversite de buldu. Takip eden süreçte modern kültürün temsilcisi ve üreticisi olarak önemli işlevler üstlendi. Aydınlanmanın bir kurumu olarak kendisini aşkın bilgiye kapatan ve hatta reddetmeyi varlık sebebi sayan Üniversite, salt içkin bilgi ile yetinmesi sebebiyle bilimci (pozitivist) bir karaktere sahip oldu. Üyelerini de *standardize edilmiş ölçüm araçlarıyla ölçülmüş, sonucu sayısal olarak ifade edilebilen, tekrar edilebilir* içkin bilgi etrafında kümelenmiş bir topluluk olarak örgütledi. Böylelikle 1930'lu yıllarda sosyolog Ludwing Fleck'in, 1950'li yıllarda da fizikçi ve bilim felsefecisi Michael Polanyi'nin ve sosyolog Shils'in isabetli tespitleriyle bir cemaat teşkil etmiş oldu. Yaygın kullanımıyla *akademik, entelektüel* veya *epistemik* sıfatıyla nitelenen bu cemaat literatürdeki özel ve önemli yerini aldı.

Aydınlanma ile dini dogmalar ve dini cemaat kesin bir dille ve tavırla reddedilirken, reddedilenlerin yerini *bilimsel dogma* ve *bilimsel cemaat* aldı. Esasen dogma ve cemaat yapıları itibarıyla değişen bir şey olmadı; sadece dogmaların ve cemaatin referansı değişti; öncekinin referansı aşkın olduğu iddiasına sahip bilgiydi, sonranın ki ise içkin bilgi. İçkin bilgiyi üretenler ise başlangıçta büyük oranda, sonraları ise tamamen akademik cemaatin üyeleri oldu. Bu ise bir misyonun gereği olmaktan da öte, var olabilmeyin zorunlu kıldığı bir durumdu. Çünkü akademik cemaat varlığını ve itibarını ürettiği bilgi ile inşa etti ve sürdürdü. Büyük oranda kendisinin standardize ettiği araçlarla nesnel olanı ölçen ve bilgiyi sayısal olarak tespit eden, sonra bu bilgiyi işleyip kendi pozitivist paradigması ile işleyen ve işleyip geliştirdiği bilgiyi sonraki kuşaklara aktaran akademik cemaatin mensupları için bilgi, cemaat yapısı için ontolojik sebep olarak algılanmıştır. Zira akademik cemaat ürettiği bilgi ile varlığını sürdürmekte, güç elde etmekte ve itibar kazanmaktadır. Akademik cemaat ile bilgi arasındaki bu güçlü ilişki sebebiyle çabalar bilgi üretmenin de ötesinde, güçlü bilgi üretmeye yönelmiştir. Çünkü üretilen bilgi ne kadar güçlüyse akademik cemaat de o kadar güç kazanmaktadır. Bilgi ise gücünü kesinliğinden, akademik cemaat tarafından geliştirilmiş ve kabul edilmiş ölçüm araçları tarafından ölçülmüşlüğünden, tekrar edilebilirliğinden almaktadır. Akademik cemaat bilgi üzerinde tekel kurmuştur; akademik hiyerarşide yer elde etmemiş kimseler tarafından oluşturulan bilgiye kuşkuyla bakılır ve çoğu zaman da saçma kategorisine dâhil edilerek reddedilir.

Esasen bilgi ile akademik cemaat arasındaki sebep-sonuç ilişkisi çift taraflı bir ilişkidir. Akademik cemaat güç ve itibarını ürettiği bilimsel bilgiden elde ederken, bilgi de akademik cemaat tarafından üretilmesiyle

bilimsel nitelik kazanmaktadır. Akademik cemaatin onayını almayan bilgi bilimsel nitelik kazanamamaktadır. Ancak akademik cemaat ile bilgi arasındaki bu ilişkinin ilk planda fark edilmeyen, biraz daha derinlerde kalan başka ilişki katmanı daha vardır. Hemen altta yer alan en önemli katman cemaat üyelerinin birbirleriyle ilişkisi ile ilgilidir. Akademik cemaatin mensubu ve özellikle de çırak konumundaki üye, ürettiği bilgiyi cemaatin usta mensuplarına ve özellikle de otoritelerine kabul ettirme çabası içerisinde araştırmalarını yapar, tespitlerini dile getirir ve böylelikle bir güven kazanımı mücadelesine girer. Başlarda sahip olmadığı güveni, tespit ettiği bilgi ile ilgili alanda güven elde etmiş ustalara atıfla kendisine bir güven temeli oluşturmaya çalışır. Çalışmalarında ustalara yaptığı atıflarla etrafına koruyucu bir zırh inşa eder ve eleştirilerden kurtulmaya çalışır.

Bu sebeple çırağın ürettiğinin *bilgi* olup olmadığına biçimsel inceleme aşamasında yaptığı atıfların sayısı ve kime atıf yaptığı açısından bakılır. Eğer biçimsel teftiştten başarıyla geçebilirse işi büyük oranda kolaylaşır. Ancak ustalara yapılan atıflar çırağa belirli bir itibar kazandırır bile bu tek başına kesinlikle yeterli değildir; önemli olan bizzat ustalar tarafından da çırağın onaylanması ve cemaate üyeliğinin kabul edilmesidir. Bu ise belirli aşamalarda yapılan sınavlarla sağlanır. Akademik çırak alındığı sınavlarda ustalar tarafından başarılı ilan edilirse, ustalaşma yolunda önemli bir aşama kaydetmiş olur. Ancak ilginçtir gerçekleştirilen sınavların gerçekten sınav olup olmaması pek de önemli değildir. Önemli olan sınava girmek ve ustanın onayını almaktır. Cemaate üyelik konusunda önemli ve belirleyici olan ustaların kabulü olduğu içindir ki, kabul törenleri öncesi ürettiği veya tespit ettiği her ilgiye kuşkuyla bakılan çırak, gerekli onayı aldıktan sonra ne söylese veya yazsa bilimsel olup olmadığı pek de dikkate alınmadan itibarlı kabul edilir. Usta konumuna erişince de ne söylese ve yazsa dikkate alınan ve söylediklerinde hikmet aranan kişi haline gelir.

Her ne kadar kitlelere takdiminde akademik cemaat tarafında üretilen ve bilimsel olarak nitelenen bilginin hayatı kolaylaştırdığı, konforu artırdığı sıklıkla dile getirilirse de esasen bilgiyi üreten akademik cemaatin mensubu için temel motivasyon unsuru cemaatin güvenini elde etmesi ve bu güvenin kendisi için farklı düzeylerde imkâna dönüşmesidir. Akademik cemaatin güvenilir bir üyesi olmak kişiye cemaat içinde, toplumda itibar kazandırır. Bu bakımdan psikolojik açıdan son derece doyum sağlayıcı bir önemi vardır. Ayrıca elde edilen itibar kolaylıkla siyasal ve ekonomik imkânlarla dönüşür. Bu ise akademik cemaatin üyelerini, neye yarayacağı, insanlığa ne tür katkı sağlayacağı hiç önem ifade etmeden bilgi araştırmaya yönlendirir. Öyle ki, bu çaba ve araştırmalar sırasında insanlık için son derece tehlikeli şeyler bile bulunabilir; insanlığın varlığını tehdit edecek bilgilere ulaşılabilir. Bugünün insanlığını yüzlerce kez yok edebilecek potansiyele sahip

maddelerin ve teknolojilerin keşfi, hiçbir şekilde tesadüf değildir.

Konuyu ilahiyat fakültelerinde üretilen bilgi ve ilahiyatçılar açısından ele almak gerekirse, bir ilahiyatçı, akademik cemaatin üyesi refleksiyle hareket eder/edebilir ve bu cemaat üyeliği sebebiyle doğaldır. Dolayısıyla bir ilahiyatçının ürettiği bilginin ilahiyat alanında bir problemi çözüp-çözmemesi ve hatta mevcut ilahiyat problemlerini artırıp artırmaması hiç önemli değildir. Önemli olan, akademik cemaatin belirlediği yöntemle ve ölçeklerle tespit edilip edilmemiş olmasıdır. Unutulmamalıdır ki bir ilahiyatçı, akademik cemaatin üyesi olarak itibar ve imkânlarla ancak böyle ulaşabilecektir. Bir ilahiyatçının akademik cemaatin ustaları tarafından belirlenmiş olan yöntemleri dikkate almadan bilgi üretmesi veya ürettiği bilgiyi akademik cemaatin genel misyonunun dışında başka özel misyonlarla üretmesi veya kullanması kabul edilebilecek bir şey değildir. Böylesi bir durumda çok kolaylıkla cemaatten atılır ve atılmakla da kalmaz bütün itibarı sıfırlanır. Bu itibarla bir ilahiyatçı aynen akademik cemaatin diğer üyeleri gibi cemaatin ustalarının belirlediği yolun ayrılmaz yolcusu, akademik cemaatin varlık sebebi modern paradigmanın ayrılmaz inananı olmak durumundadır. Zira akademik beklentiler bunu gerektirmektedir.

Sonuç

İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilginin ve bu bilgiyi üretenlerin niteliği ve itibarı problemi hemen her zaman gündemde yer almış önemli bir konu, ondan da öte önemli bir problemdir. İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilginin niteliğine ilişkin değerlendirmelerde, ilahiyat fakültelerine yüklenen misyon ve üretilen bilgiden beklenti belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla ilahiyat fakültelerine ilişkin beklentiler, ilahiyatçılara ilişkin kabul ve anlayışlar dikkate alınmadan yapılacak her değerlendirme yanlış veya eksik olacaktır. Burada söz konusu değerlendirmelere rehberlik yapan dört farklı beklentiden bahsedilmiş olup, detaya inildiğinde bu dört beklentinin her birinin daha alt unsurlara da bölünebileceği dikkatlerden kaçırılmaması gerekmektedir. Özellikle de İslâmî beklenti ve kültürel beklenti kategorilerinde ele alınması ve ilahiyat fakültelerine ilişkin beklentileri belirlenmesi gereken birçok katman ve kesim yer almaktadır. Hatta bazı durumlarda toplumsal katmanlardan veya *İslâmî kesimlerden* herhangi birisini hangi kategoriye dâhil etmek gerektiği bile başlı başına bir problem ve ele alınması gereken önemli bir konudur.